

IX

SAFRANBOLU FOLKLORU

Safranbolu, çok zengin, çok farklı folklorik değerlere sahip bir kenttir. Çok eski bir yerleşim yeri olması, geçen yüzyılın ikinci yarısına kadar, başka yörelerden göçenlerin olmaması ve dolayısıyla etnik ve kültürel yapısının değişmemesi bunda başlıca etmendir. Safranbolu'nun çok uzun yıllar boyunca, kuşaktan kuşağa benimsenmiş ve uygulanmış; giyim kuşamdan, yemek çeşitlerine; çeşitli masallardan deyimlere, türkülerden oyun havalarına, düğün adetlerinden komşuluk ilişkilerine kadar, hemen her alanda kendine özgü gelenekleri, görenekleri, sözleri, davranış ve yaşam biçimleri vardı.

Ancak ne yazık ki bunların büyük bir bölümü, günümüzde eskiye göre çok değişmiş olan yaşam koşulları ve çok çeşitli etkileşimler nedeniyle yaşatılamamaktadır. Yine ne yazık ki, zaman içersinde bir kısmı unutulup gitmiş ya da bir iki kuşak sonra unutulup gidecektir.

Bununla beraber sevinilecek bir husus, Safranbolu'nun folklorik değerlerinin önemli bir bölümünün yazılı metin haline getirilmiş ve çeşitli kitaplara, kasetlere, filmlere, CD'lere alınmış olmasıdır. Bu konuda son kez, Sadi Yaver ATAMAN'a ait belgelerin ve onun daha önceki yayınlarının derlenmesiyle Süleyman ŞENEL tarafından hazırlanan kitap ⁽¹⁾ çok önemli bir kaynak niteliğindedir. Bu kitapta sadece Safranbolu oyunları ve türküleri değil, folklorla ilgili kişilere, seymenlik gibi kimi kuruluşlara, Safranbolu'nun giyim kuşam, düğün ve yemek adetleri ile halk edebiyatı konularına da çok geniş bir biçimde yer verilmiş bulunmaktadır.

Ayrıca değerli sosyolog ve araştırmacı Uğuroğlu BARLAS'ın Karabük Demir Çelik İşletmelerinde görevli iken Safranbolu'da yaptığı görüşmeler ve incelemelere dayalı olarak yayınladığı kitaplar da büyük önem taşımaktadır.

Burada Sadi Yaver ATAMAN'ın inkiler gibi bizzat gördüklerine ve yaşadıklarına; Uğuroğlu BARLAS'ın inkiler gibi ciddi araştırmalara dayalı olarak kaleme alınmış kitapları anımsatmakla ve ilgi duyanların, mutlaka o kitaplardan yararlanmalarının gerektiğine değinilmekle yetinilecek; sadece aşağıda Sadi Yaver ATAMAN'ın bir makalesinden kimi alıntılara özellikle yer verilecektir.

SADİ YAVER ATAMAN VE SAFRANBOLU FOLKLORU

Sadi Yaver ATAMAN, Kurtuluş Savaşı sırasında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Safranbolu'da büyük hizmetleri geçen Dr. Ali Yaver ATAMAN'ın oğludur. İlk ve orta öğrenimini Safranbolu'da, lise öğrenimini İstanbul'da yaptıktan sonra, eski adı "*Dar'ül Elhan*" olan İstanbul Konservatuvarı'nı bitirmiştir. Safranbolu yöresine ilişkin folklor alanında çok önemli derlemeleri bulunmakta olup, bu konudaki ilk eseri, 1936 yılında Bartın'da bastırıldığı "*Safranbolu Düğünleri*" adlı kitabıdır. Daha sonraki yıllarda Kültür Bakanlığı ve Yapı Kredi Bankası tarafından da yayınlanan çok sayıda kitabı bulunmaktadır.

⁽¹⁾ Sadi Yaver ATAMAN, Eski Safranbolu Hayatı, Genişleterek yayına hazırlayan: Süleyman ŞENEL, 2004

1940'lı yılların başında Karabük Belediye Başkanlığı da yapan Sadi Yaver ATAMAN, yaşamının hemen tamamına yakın büyük bölümünde Türk halk musikisi ve folkloru alanına yönelmiş, İstanbul ve Ankara radyolarında halk müziğine ilişkin programları yönetmiştir.

Anadolu'nun her yöresine ilişkin ses ve söz derlemeleri de bulunan Sadi Yaver ATAMAN, önce İstanbul'da Dolmabahçe'de, sonra Ankara'da Çankaya Köşkü'nde iki kez, ATATÜRK'ün huzurunda, sazıyla Safranbolu havaları çalma ve söyleme onuruna sahip bir kişidir. ⁽²⁾

Yanda fotoğrafı bulunan, 1994 yılında kaybettiğimiz Safranbolulu ünlü folklor üstadı Sadi Yaver ATAMAN, Safranbolu'da ilk kez 30 Ağustos - 04 Eylül 1975 tarihleri arasında düzenlenen 1. Safranbolu Mimarlık Değerleri ve Folkloru Haftası'nda da bulunmuştur. Bu satırların yazarına gönderdiği, 06-12 Ağustos 1976 tarihlerindeki 2. Safranbolu Haftası'na katılamayacağını bildirir 03.08.1976 tarihli mektubuna, bir yıl önceki ilk Hafta'nın sonrasında, günü tesbit edilemeyen, ancak Ekim/1975 ayının ilk

yarısında ve muhtemelen 10 Ekim 1975 tarihli ADALET Gazetesi'nde yayınlanan "Mimari Miras Yılı ve Safranbolu" başlıklı makalesinin kupürünü de eklemiştir.

En yetkili kişinin, Safranbolu folklorunun önem ve değerine ilişkin görüşlerini içeren aşağıdaki paragraflar, o makaleden alınmıştır :

".....Safranbolu Türk folklor orijinini her çağda koruyabilmiş, özellikle kaynak ve yayılma merkezi olarak uzun yıllar kendi uygarlık tarihi içinde, milli kültür dalgalarını, orijinal müzik anılarını nesillere ve komşu bölgelere aktarmada, zengin bir folklor bölgesi olmak niteliğini korumuştur. Safranbolu, folklor anılarıyla, ilk kez yabancı folklor literatüründe yer almış bölgelerimizden biridir.

... Safranbolu aynı zamanda halk destancılığı, türkücülük ve aşıklık geleneğini yaşatan merkez bölgelerdendir. Bir Kayıkçı Kul Mustafa, bir Kuloğlu gibi, halk edebiyatı ve musikisi tarihine geçmiş, fakat çoğu yerde yanlış kaydedilmiş, şu veya bu aşıklarla ve birbirleriyle karıştırılmışlardır..... Kahramanlık Türk yurdunun her yerinde olduğu gibi, Safranbolu'nun da soyluluk gösteren bir özelliğidir. Safranbolulu Kul Mustafa , bunu bakınız ne güzel ifade etmektedir: (Ölümüz, dirimiz dönmez savaştan / Yüreğimiz pektür demürden daştan / Ne pervamız vardır şol garadaştan / Alemin Rüstem-i Zal-i bizdolur / Adı belli goç yiğitler bizdolur)

⁽²⁾ Süleyman ŞENEL, Sadi Yaver ATAMAN, İstanbul 1995, Sayfa: 29-35 (Bu kitabın "Hatıralar" bölümünde, Sadi Yaver ATAMAN'ın, Şark Musikisi Cemiyeti'nden tanıdığı Ahmet Rasim tarafından Dolmabahçe Sarayı'nda ATA'nın huzuruna götürüldüğünü, büyük ilgi gördüğünü ve ATATÜRK'ün istemi üzerine Safranbolu'nun "Açkapı" oyun havasını çalıp söylediğini, çok heyecanlandığını ve sorulduğunda Safranbolulu olduğunu bildirince, orada bulunanlardan Recep PEKER'in, eşinin Bulak'lı olduğunu söylemesiyle bir hemşehri bulmuşçasına sevindiğini anlattığı yer almaktadır)

Yine Kul Mustafa'nın, (İptida Bağdat'a sefer olanda / Atladı hendeği geçti Gençosman / Sancaktar vuruldu, kaptı sancağı / Elett bedene dikti Gençosman) diye başlayan destanı, yurdun her yerinde yayılmış, varyantları meydana gelmiştir.

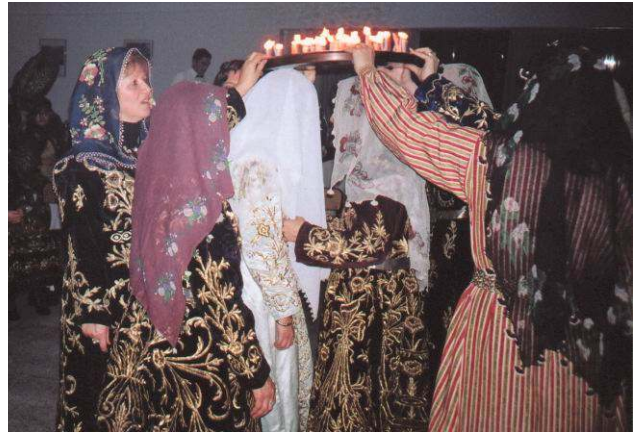
Safranbolu yakın tarihte de, ünlü aşıklar, türkü destan yakıcıları, kıvrak seymenler yetiştirmiştir. Sözelimi Aşık Muharrem, Pekmez Mehmet, Hanım Doyuran gibi halk ozanları ne yazık ki edebiyat tarihimize geçmemiştir.

Balaban Mehmet'ler, Şahi'ler, Karagöz'ün Mehmet'ler, İsmail Çavuş'lar, Hacı Nuri'ler, Yörüklü Mustafa'lar ve daha bir çokları, elleri saz tutan, musiki ve oyun ustaları; polat seymenler, yürek bütünlüğüne sahip, efe ruhlu, sanat ve folklor babaları. Bir yanda Safranbolu düğünlerinin renkli simaları, çoğunu benim de tanıdığım folklor anaları. Mesela Kelem Fadimi, ellerine kaşıkları alıp da meydana çıktığı zaman yeydanalar uçacakmış gibi yerinden oynar, seyredenlerin başı dönerdi.

...Yurt çapında ilk kez müzik ve oyun festivali Safranbolu'da yapılmıştır, 110 yıl önce. (demek ki 1865 yılında) Bütün komşu bölgeler davet edilmiş bu festivale. Bu arada bir Rum kızının müslüman olarak Safranbolulu bir gençle evlenmesi onuruna yapılan düğün şenliklerine tam 200 seymenin katıldığı, dokuz takım çift davullu meyterin tokmak çaldığı, üç etekli köçeklerin ziller şakırdatarak meydan aldığı eskilerden naklen anlatılmıştır.

...Safranbolu kadın düğünlerinde (Mızız oyun) denilen, aslında bir defile, kılık kıyafet gösterisi mahiyeti taşıyan oyun, 500 yıl önce bir çeşit defilenin düğünlerde yapıldığını göstermektedir. Bir zamanlar sokaklarında polat vücutlu, koçak seymenlerin meydan aldığı, boy gösterdiği, düğün evlerinden sokaklara taşan küp ve zilli maşa seslerinin ahengiyle, kahvelerinde bile saz fasılları yapılan bu bölge, ne yazık ki, bugün suyu çekilmiş değirmene dönmüştür.

Bütün bunlar tarihe karışmış, birer masal olmuştur, yurdun her yerinde olduğu gibi. Ne o gözü kanlı şahbaz seymenler, ne o ellerinde, zilli zipzibilerle tokmak oynatan usta Meyterler, ne de o folklor babaları, folklor anaları kalmıştır."

S.Yaver ATAMAN'ın makalesinde değindiği Mızız oyunu solda; Kabem oyunu (sini çevirme) sağda

Safranbolu'nun eski saz ve söz alemleri ile eski düğünlerin tarihe karışmış olması ve Sadi Yaver ATAMAN'ın deyimiyle bölgenin "suyu çekilmiş değirmen" gibi sessizliğe bürünmesi, yine Sayın ATAMAN'ın belirttiği gibi sadece Safranbolu'ya özgü değildir. Yurdun her yöresinde de benzer görünümlere tanık olunmaktadır. Ancak, Safranbolu'da bir hafta boyunca sürüp giden eski düğünler ile saz ve söz alemleri yapılamasa da, Safranbolu'nun folklorunun unutulmaması için de gerekli önlemler alınmalıdır.

Hiç değilse okulların halk oyunları çalışmalarında ve gösterilerinde Safranbolu oyunları ön planda olmalı ve Safranbolu'daki folklor gösterileri başka yörelerin oyunları ile başlatılmamalı, araya Safranbolu'dan bir iki oyun koyarak, ya da koymaksızın yapılan düzenlemelere yetkililer engel olmalıdır.

NEZİHE HOCAHANIM VE SAFRANBOLU FOLKLORUNA KATKILARI

Emekli Öğretmen Nezihe (Aycan) KADIOĞLU Hanımefendi, gerek öğretmenliği sırasında ve gerekse emekliliği döneminde ve hangi yaşta olursa olsun, Safranbolu folklorunun yaşatılması ve unutulmaması için çok büyük gayret göstermiş ve göstermeğe devam etmektedir.

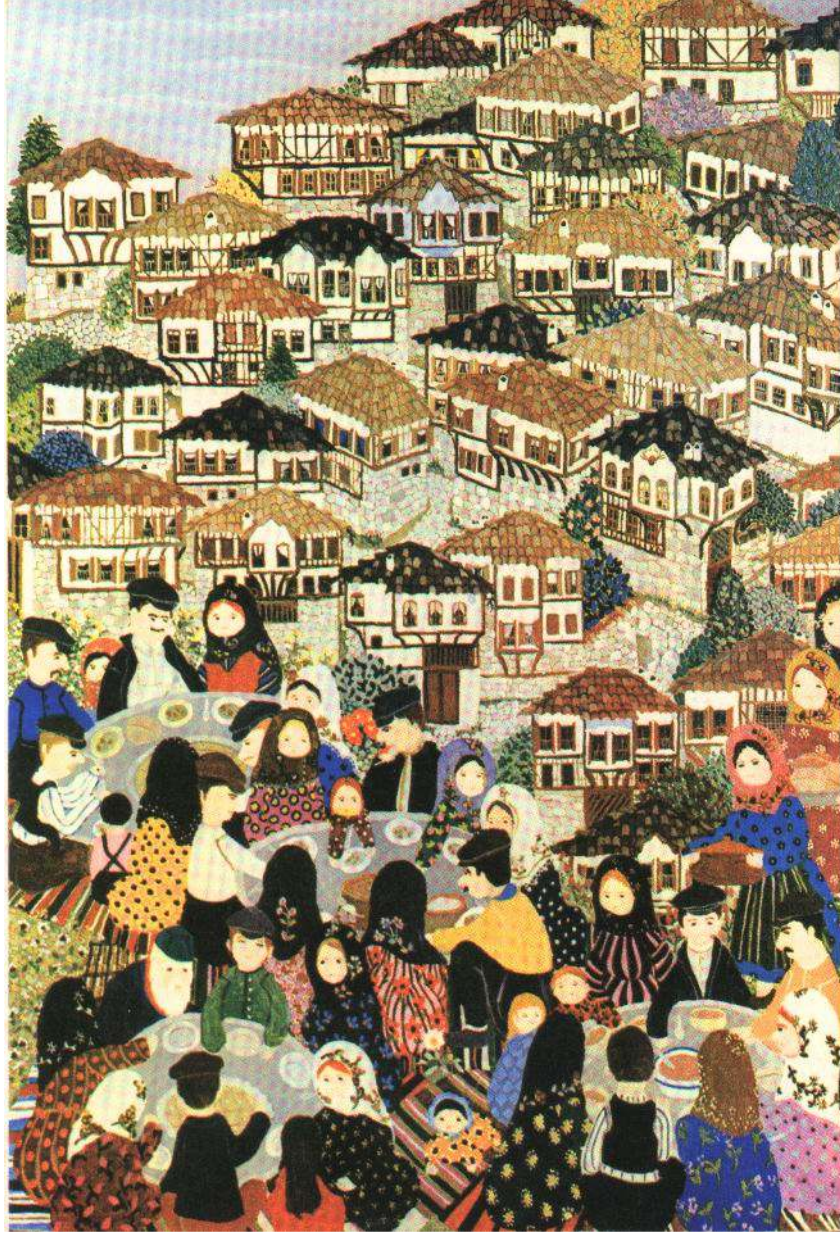
Safranbolu'nun ilk kez televizyonda yer aldığı 10 Şubat 1975 tarihli program ve daha sonra Ankara'da TRT'nin Arı Stüdyosu'nda çekilen kına gecesi için, hepsi de eski öğrencilerinden oluşan Safranbolu kız folklor ekibinin hazırlanması ve gösterilerin çok başarılı olması Nezihe öğretmenin sayesinde..

Yukarıda değinildiği üzere Safranbolu festivali ya da okullar tarafından düzenlenen halk oyunları gösterilerinde Safranbolu folkloruna yer verilmemesi, herkesten çok, özellikle Nezihe Hanımefendi'yi üzmemek, okul müdürleri, il ve ilçe milli eğitim müdürleri ile Belediye Başkanı ve Kaymakam nezdinde, sürekli olarak bu konuda çok haklı yakınmalarda bulunmakta; kendisine görev verilirse, fahri olarak hizmete hazır olduğunu her fırsatta dile getirmektedir.

Nitekim, Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi'nin yararına, 11 Aralık 2004 tarihinde Ankara'da düzenlenen "Safranbolulular Gecesi"nde de hem yönetici, hem oyuncu olarak gösterilere katılması herkes tarafından hayranlıkla karşılanmış; büyük takdir toplamıştır.

Nezihe (Aycan) KADIOĞLU (sağda), bir öğrencisiyle sahnede
(Safranbolulular Gecesi, 11 Aralık 2004-Ankara)

Safranbolu'da düğün yemeği
(Ressam Oya KATOĞLU'nun, 50x70 boyutlarındaki yağlıboya tablosu-1972)

SAFRANBOLU OYUNLARI VE TÜRKÜLERİ

Safranbolu folkloru içerisinde yer alan çok çeşitli oyun ve türküler bulunmaktadır. Bunların tamamına, Süleyman ŞENEL tarafından hazırlanan ve yukarıda değinilen “*Sadi Yaver ATAMAN-Eski Safranbolu Hayatı*” adlı kitapta yer verilmiştir. Aynı kitapta kimi türkülerin notaları da vardır.

Safranbolu oyunları ve türküleri arasında hiç kuşkusuz en ünlü olanı “*Aç kapı*” dır. Bu oyunu, hanımlar ve erkekler farklı figürlerle oynarlar ve Safranbolu oyunu denilince akla önce, “*Aç kapı*” gelir. Bir başka ünlü oyun, daha önce yukarıda yer verilen makalesinde Sadi Yaver ATAMAN’ın “defile” olarak nitelediği kadın düğünlerinde oynanan “*Mız mız*” oyunudur; “*Dürriye’min Güğümleri*” türküsü eşliğinde oynanır.

Bir diğerk ünlü oyun ise, “kına gecesi”ndeki “*Kabem*” oyunudur. “*Sini çevirmesi*” de denir. Kına yakılırken, üzerinde mumlar yanan bir sini (tepsi), gelinin başı üzerinde, oynayanlarla birlikte döndürölür, oyun bitince etrafa atılan mumlar kapışılır; mumu kapam kızın en kısa zamanda kısmetinin açılacağına inanılır.

Hacıların, hac dönüşü karşılanışları sırasında söylendiğı bildirilen “ilahi” niteliğindeki Kabem türküsünün sözlerinin, Yunus Emre Divanı olarak hazırlanan kitaplardaki şiirler arasında rastlanamasa da, Yunus Emre’ye ait olduğı söylenmektedir. Safranbolu’nun üç ünlü oyunuyla ilgili iki türkü ile bir ilahinin sözleri aşağıda yer almaktadır.

AÇKAPI

*Aç kapıyı ben geldim (ağanın),
Safa geldin hoş geldin (ölüyon),
Safa geldin hoş geldin.
El ediyor el ediyor,
O yar beni deli ediyor,
Ela da gözler kül ediyor.*

*Sever isen güzel sev (ağanın),
Güzel merhametli olur (ölüyon),
Güzel merhametli olur.
El ediyor el ediyor,
O yar beni deli ediyor,
Ela da gözler kül ediyor.*

*Çuha da yelek ekli olur (ağanın),
Çirkin seven dertli olur (ölüyon).
Çirkin seven dertli olur.
Sende yanuk, ben de yanuk.
Sular da akar boz bulanık,
Eller de uyur, ben uyanık.*

*Çuha da yelek eğmesi (ağanın),
Sol yanında düğmesi (ölüyon),
Sol yanında düğmesi.
Un ele kızım hamur yoğur,
Var git evde kocanı doyur,
Horoz kestim bize de buyur*

“MIZ MIZ OYUNU”NUN TÜRKÜSÜ

*Düriyemim güğümleri kalaylı
Fistan giymiş etekleri alaylı
Düriyemi aldatması kolaylı
Alırım dedin de aldattın beni
On telli sazla oynattın beni*

*Giyme dedim giydin sen bu alları
Başıma getirdin türlü halları
Düşman ettin bana bütün elleri
Aman aman buna can mı dayanır
Seher vakti yar uykudan uyanır*

KABEM

*Kabem sana varsam konuk
Sağ yanımda altın oluk
Hep melakeler onda konuk*

*Kabeye varan hacı olur
Başında altın tacı olur
Hep melakeler duacı olur*

*Canım Kabem varsam sana
Güzel Kabem dolansana*

*Canım Kabem varsam sana
Güzel Kabem dolansana*

*Kabenin dörttür kapısı
Lale mercandır yapısı
Miski amberdir kokusu*

*Kabenin yolları bölük bölüktür
Benim yüreğüğüm delük delüktür
Dünya dedikleri bir gölgelüktür*

*Canım Kabem varsam sana
Güzel Kabem dolansana*

*Canım Kabem varsam sana
Güzel Kabem dolansana*